

Novruz bayramı tarixdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda rəsmi dövlət bayramı elan edilib- 1921-ci ildə Nəriman Nərimanov tərəfindən

Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə verdiyi misilsiz töhfələrdən olan Novruz bayramının en yüksək səviyyədə Azərbaycanda qeyd edilməsi Odlar Yurdunun ta qədimdən yüksək sivilizasiya mərkəzi olduğunu təsdiqlənəsas faktlardandır.

Bəşəriyyətin ilk bayramı Azərbaycanda yaranıb?

Tədqiqatlılara görə, Novruz bayramının tarixi təqribən 5-7 min il əvvələ gedib çıxır. Bu bayram haqda məlumatlara 7-8 min il yaşı olan ilk müqəddəs kitabda- Avestada, ilk peyğəmbər Zərdüştün qatlarında, 5-6 min illik tarixə dayanan Dədə Qorqud dastanlarından rast gelinir.

Bahar bayramı ilə bağlı tarixə belli olan digər yazılı mənbələr 5 min il əvvələ aid hind, çin mənbələrinə, şumer mətnlərinə aiddir. Hindlərin bizim coğrafiya ilə qədim mədəni, dini, fəlsəfi bağlılılığı elmə məlum faktlardandır. Şumerlərin də oraya şimaldan- tarixi Azərbaycan ərazilərində köçüb gəldiyi artıq bir çox şumerşunas alımlar tərəfindən qəbul olunub.

Belə qəbul olunur ki, Novruz bayramı insanın, təbiətin, kainatın yaranış bayramıdır. Əslində, bu təsəvvürlərin kökündə zamanın, həyatın "ölüb-dirilməsi" durur. Köhnə il ölü, yeni il doğulur. Kənd yerlərində qadınlar ev-

Yaradılış bayramının elmi, mədəni, mənəvi mahiyyəti

Novruz bayramı insanlığın, sülhün, humanizmin, mənəviyyatın- bir sözlə yaradılışın bütün dəyərlərinin ən qədim və ən möhtəşəm şah əsəridir

dəki köhnə şeyləri təzələyirlər: yorğan-döşəyi yuyurlar, divarları ağardırlar, köhnə şeyləri atırlar. Bu mənada Novruzun əsas mahiyyəti təzələnmə, yeniləşmə bayramıdır.

Tədqiqatçıların çoxu Şərqi böyük hissəsində qeyd edilən Bahar Bayramının vətəninin Azərbaycan olduğunu vurğulayırlar. Bu bayramın dünyaya məhz buradan yayıldığı ehtimalı son dərəcə yüksəkdir.

Qədim yunan tarixçisi Plutarx yazırı: "Midiyalılarda buğda çox müqəddəs hesab edilir. Yazın əvvəllerində midiyalılar buğdanı cürcərlər. Bu Omanı adlanır".

Qərbi hindistanlılarının danışdıqları qədim sanskrit dilində Omanı Sumanı adlanır ki, bu da buğda kəlməsi ilə eyniləşir. Bu kəlmə dilimizdə Səmeni adlanaraq Novruzun rəmzinə çevrilib. Yeri gəlmışken, her il yazda Hindistanda da Novruza oxşar kütlevi bayram şənlikləri keçirilir.

Bu gün Novruz bayramı bir çox şərqi xalqları tərəfindən qeyd edilir, lakin bu bayramı ən möhtəşəm formada Azərbaycan xalqı keçirir- ister Azərbaycanda, ister də İranda yaşayan azərbaycanlılar. Çünkü bu bayramın kökü bizə məxsusdur və dünyaya bizdən yaxılmışdır.

İlaxır çərşənbə - "Danatma"- Günəşi

qarşılıamaq mərasimi

Bu bayramda əhali kənd-kənd, oba-oba göy çəmənliliklərdə, çay kənarında toplaşır, çalır-oynayırlar. Qaralıq düşdükden sonra tonqallar qalanır və üzərindən hoppanırlar. Bu günlərdə aşıqlar xalq qarşısında çıxış

edir, Novruz mahnıları, dastanlardan parçalar oxuyurdular.

Novruz gününe Hürmüz günü, yəni, Tanrı günü deyilərdi. Tanrı gününe hazırlanmış insanlar çərşənbələrdə maddi yaradılışın bazasını təşkil edən 4 müqəddəs ənənələsu, od, hava və torpaqla pak olma mərasim-

ləri keçirir, ruhu ilə bərabər öz vücudunu da təmizləyərdi. Axırıncı, ilaxır çərşənbə gecəsi en eziç çərşənbə hesab olunur. Bu çərşənbə Danatma adlanır. Həmin gecə hec kim yatmaz, cillə keçirərlər.

Güneş qədim insanların müqəddəs saylığı və Tanrıının dünyası yaratdığı zaman insan ogluna bəxş etdiyi ən vacib səma cismidir. Ona görə də 4 müqəddəs ənənələsindən sonra Böyük Bayram- Novruz gecəsi olurdu və gecəyələr gündüzün tam bərabərəşdiyi bu gün həm də Güneşə həsr olunurdu.

Bu gecə insanın Yaradana öz sevgisini göstərmək gecəsidir. Qədimdə həmin gecə insanlar bir yerə yığışar, sözlə-sazla Tanrıni mədhd edərlər. Bu dolayısı ilə insanların Uca Tanrıya ehtiramı və yaradılışa görə Ona minnətdarlığıdır.

Novruz elmi, mifoloji, kosmoqonik biliklərə əsaslanır

Novruz bayramının nəyə görə məhz Martin 21-də qeyd olunması çox mətbələlərə aydınlıq gətirir. Məhz bu gün astronomik təqvim ilə başlayır. Bu fakt sübut edir ki xalqımız ta qədim zamanlardan yüksək kosmoqonik və astronomik biliklərə, kainat haqda təsəvvürlərə malik idi.

Bu haqda qədim biliklər və belə dəqiqlik yalnız heyət doğura biler. Dünyanın ən qədim müqəddəs bayramını yaradan, Tanrıının və Təbiətin şənlinə keçirilən mükəmməl ma-

hiyyətə malik mərasimləri reallaşdırın, bu-nu minillər boyu yaşadan bir xalqın övladı olmaqla fəxr etməyə dəyər.

Novruzun mahiyyəti əslində, qondarma tarixçilərin dediyi kimi təkçə təbiətin oyanmasından ibarət ola bilməz. Çünkü, tarix faktıdır ki xalqımız ta qədimdən zəngin biliklərə və təktənrlü dini görüşlərə sahib olublar. Ona görə də, xalqın ən böyük və müqəddəs bayramı da məhz bu faktorların əsasında formalaşır bilərdi. Avestanı öyrənəndə bu qənaətə gəlmək asan olur.

Novruz bayramı zərdüştliykdən də qədim tarixə dayansa da, Zərdüşt dini ilə sıx bağlı olub və bu bağlılıq "Avesta"da da eks olub. Bu, həm də təbiətin və insanın yaranma bayramı, işığın-Ahuramazdanın qarənlığa-Əhriyənə qələbə bayramı və nəticədə günlərin (işığın) uzanması bayramıdır.

Novruz çərşənbələrinin mahiyyəti

Ulu babalarımız Novruz bayramında və onun 4 ənənələsində aid edilən çərşənbələrində ocaqlar yandırılar, Tanrıının ən güclü maddi enerjisi saydıqları Odun vasitesilə Tanrıya Onun öz nemətlərindən qansız qurbanlar verərlərmiş.

Əvvəli Səh. 12

(Bu sətirlərin müəllifinin bayramın bu əsas elementi- Odun vasitəsilə Tanrıya qansız qurban mərasimi ilə bağlı 20 il əvvəl Tovuzda səhnələşdirərək çəkdiyi qısametrajlı televiziya filminə buradan baxa bilərsiniz-

<https://www.youtube.com/watch?v=H54k30G8WiE>

Su, Od, Torpaq və Yel çərşənbələrində insanlar bu ünsürlərin vasitəsilə ruhi cəhətdən təmizlənmişlər. Məsələn, Od çərşənbəsində odun üzərindən tullanmaqla, su çərşənbəsində soyuq su ilə yuyunmaqla, torpaq çərşənbəsində həyətdə lağım qazib içindən sürünərək keçməklə, yel çərşənbəsində isə açıq havada çox gəzməklə təmizlənmişlər.

Od çərşənbəsində insanlar tonqalın dövrəsinə toplaşaraq Tanrıya Od vasitəsilə təbii nemətlərdən qansız qurbanlar verər, sonra da hərə öz məşəlini yandırıb ocaqlarını alıstdıraq üçün evlərinə tələsərdilər.

Torpaq çərşənbəsində qəbiristanlıqlara və müqəddəs yerlərə ziyanət gedilir, atababaların əziz ruhunu şad etmək və ehtiram bildirmək üçün məzarların üzərində bayram payı düzülür, etrafında məşəller və şamlar yandırılır. Bu qədim ənənəni Tovuz televiziyasında çalışarkən Düz Qırıqlı kəndində hazırladığımız süjetdə göstərmışik. Bu cür səhnələr biza Dədə Qorqut dastanlarından da tanışdır.

Müqəddəs günlərin çərşənbə axşamı

Yaradılış bayramının elmi, mədəni, mənəvi mahiyyəti

Novruz bayramı insanlığın, sülhün, humanizmin, mənəviyyatın- bir sözlə yaradılışın bütün dəyərlərinin ən qədim və ən möhtəşəm şah əsəridir

seçilməsinin isə mahiyyəti bundan ibarətdir ki, qədim dini-fəlsəfi biliklərə əsasən, Tanrı dünyəni yaradanda heftənin ilk günündə həzirlıq işlərini görmüş, ikinci gün (çərşənbə axşamı) yaratmağa başlamışdı: üçüncü gün su, dördüncü gün od, beşinci gün torpaqla bağlanan varlıqları yaratmış; altıncı gün yaranişların hamısına ruh (can) vermiş, yedinci gün isə istirahət etmişdi. Bu inama görə, bütün İlahi yaradıcılıq işlərinin bünövrəsinin qoyulması çərşənbə axşamına düşür.

Mənəviyyat və humanizm bayramı

Bayram günlərində imkansızlara yardım edilər, küsüllər barişar, yurda sülh və əmin-amanlıq hökm sürərmiş. Novruzun öz spesifik süfrəsi var. Burada əsasən bitkilərdən hazırlanmış yeməklər süfrəyə verilir. Bu yeməklərin şahı təbii ki xalqımızın kulinarlığında ən dəyərli yemək sayılan aşdır. Novruz aşısı xüsusi formada müxtəlif meyvə qurularından ibarət qara ilə bəzədirilir və etrafına şamlar düzülür. Bundan əlavə, hər evdə Novruz xonçası hazırlanır. Bu xonçaya xeyli əsasən meyvelər, şirniyət, qoz-fındıq boyanmış yumurtalar və s. nemətlərlə bəzədirilir, kənarında şamlar yandırılır. Yeri gəlmişkən, yumurta həyat rəmzi sayılır və onun boyanması həyatın çalarlarına işarədir. Paxlava, şəkerbura, badambura, qoğal, qu-rabiyyə kimi şirniyyatlar təbəti və qədim mifologiyamızın simvolları ilə bəzədirilir. Mə-

sələn, şəkerbura butanı ifadə edir.

Bahar bayramının atrubutları da zəngindir- "Atıl-Batıl", "Kosa-kosa", "Yeddişəvin", "Səməni", "Cıdır", "Od qalama və üstündən atılma", "Axar su başına getmə və su üstündən atılma", "Eve təze il suyu getirmə", "Qulaq falına çıxma" və s. kimi adətləri bu gün Azərbaycanda və digər yerlərde yaşadılmışdır.

Novruz insanları azy 1 ay xoş əhval-ruhiyədə və həm fiziki, həm də ruhi cəhətdən təmiz formada saxlayır. Çərşənbələrdə həm bir-birinə pay-pusk aparır, qonaq gedir

bayramlaşır. Bu ay ərzində ancaq xoş sözər dənmişir, xeyir işlər görülür, küsüllər barışdırılır.

Uşaqlar evlərin qapısına torba atırlar, ev yiyəsi də onların bayram payını qoyur torbanın içərinə. Bu bayramda qapı pusma, səhərədək cillə keçirilməsi və s. zəngin adət-ənənələr var ki saymaqla qurtarmaz. Kosa, bahar qız və keçəlin ifasında nümayiş etdirilən tamaşalar isə dünənin ilk xalq teatrıdır, təbiet hadisələrinin dramatikləşdirilmiş formada sehləşəldirilmişdir.

30 il bəzi yurdularımız Ermənistanın işşa-

lı atında qalmışdı, uca dağ başında 2 tonqal qalayıb birləşdik və torpaqlarımızı azad etdik. İndi yurumuzun bütün kəndlərində, şəhərlərində Novruz tonqalları qalanır.

Sovet dövründə Novruz bayramı qadağan imiş?

Novruz bayramı tarixdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda rəsmi dövlət bayramı elan edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Şura Cumhuriyyətinin rəhbəri Nərimanovun təşəbbüsü ilə ilk dəfə Novruz bayramı 1921-ci ildə dövlət səviyyəsində qeyd edilmiş və həmin günü qeyri iş günü elan edilmişdir.

1931-ci ilə kimi Novruz Azərbaycanda dövlət bayramı kimi qeyd edilmişdir və bu tarixdən sonra rəsmi dövlət bayramları siyahisində çıxarılmışdır. Ermənilərin davamlı təbəliği ilə bunu dini bayram kimi göstəridilər, bu səbəbdən SSRİ öz ideologiyasının ziddinə gedib dini bayramı dövlət bayramı kimi rəsmiləşdirə bilməzdi. Lakin sonra, xalqımızın layiqli oğulları, xüsusən də Şixəli Qurbanov bunun belə olmadığını sübut edə bildi və 1967-ci ildən Bahar bayramı yenidən dövlət səviyyəsində keçirildi.

Bu şənliyin bəzi kadrlarına aşağıdakı vیدədan baxa bilərsiniz;

<https://www.youtube.com/watch?v=kGSf5DSxUlc&t=15s>

Müəyyən müddət dövlət bayramı kimi keçirilməsə də, bu heç də Novruzun qadağan edilməsi mənasına gəlmir, bu bayram

hər zaman xalq tərəfindən acıq bir şəkildə, hec kəsən gizlədilmədən tam sərbəst surtdə qeyd edilmişdir, sadəcə bi müddət rəsmi dövlət bayramı olmayıb.

Bizim uşaq olduğumuz 70-80-ci illərdə bayramı indikindən daha zəngin keçirirdik-dəstə-dəstə uşaqlar küçələrə məşəllərlə yürüş keçirir, yumurta döyüşü təşkil edir, tonqal etrafında şeir və mahnılar oxuyardıq. Sonra valideynlərimizin verdiyi payları qonşulara aparırdıq, onların verdiyini də evə gətirirdik.

Novruz süfrəsi son dərəcə zəngin olardı, bu süfrədəki hər şeyin öz simvolik mənası, fəlsəfi mahiyyəti var idi. Onu da qeyd edək ki, əvvəllər Səmenini satmazdılardı, hər kəs öz evində, öz əli ilə Səmeni göyərderdi. Çünkü, Səmeni evin, yurdun bolluq və bərəkət rəmzi sayılır. Təəssüf ki, getdikcə bayramın daha çox ənənələrini və rituallarını unudurraq və itiririk.

Bahar bayramı birmənəli olaraq, yaradılışın ad gününü, dünənin yaranması və insanlara bəxş olunan nemətlərə görə Tanrıya minnətdarlığı özündə ehtiva edir. Ən qədim vətəni Azərbaycan olan Novruz bayramı ele bir zəngin xəzinədir ki bəşəriyyətə bundan qədimi və bundan möhtəşəmi hələ məlum deyil. YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına salınan bu bayram Yaradılış, İnsanlıq, Mənəviyyat, Sülh və Humanizm bayramı kimi dünya xalqlarının mədəniyyət xəzinəsində ən önemli yerini saxlayır.

Elçin Bayramlı